

Отримано: 11 лютого 2018 р.

Прорецензовано: 20 лютого 2018 р.

Прийнято до друку: 28 лютого 2018 р.

e-mail: natalya.topishko@oa.edu.ua

DOI: 10.25264/2311-5149-2018-8(36)-33-38

Топішко Н. П., Топішко І. І., Галецька Т. І. Мережева економіка як форма соціально-економічної організації в глобальних координатах. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. Острогор : Вид-во НаУОА, березень 2018. № 8(36). С. 33–38.

УДК: 330.342 : 334.012 : 339.9

JEL-класифікація: O 10 : F 60

Топішко Наталія Петрівна,

кандидат економічних наук, старший викладач

Топішко Іван Іванович,

кандидат економічних наук, доцент

Галецька Тетяна Іванівна,

кандидат економічних наук, старший викладач, кафедра економічної теорії, менеджменту та маркетингу
Національного університету «Острозька академія»

МЕРЕЖЕВА ЕКОНОМІКА ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ В ГЛОБАЛЬНИХ КООРДИНАТАХ

Глобалізація, діяльність транснаціональних корпорацій, розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій стимулюють прискорене формування мережевої організації суспільства та його мережевої економічної основи в планетарному вимірі. У статті розглянуто особливості переходу від індустріально-ринкової економіки до інформаційно-мережевої як форми соціально-економічної організації діяльності в глобальному масштабі. Охарактеризовано фактори, які сприяють її формуванню і розширенню, структурні складові, переваги, протиріччя, перспективи функціонування. Розглянуто нові інструменти організації форм діяльності господарюючих суб'єктів.

Ключові слова: глобалізація, метаекономіка, мережа, мережеве суспільство, мережева економіка, віртуалізація, економіка знань.

Топішко Наталья Петровна,

кандидат экономических наук, старший преподаватель

Топішко Иван Иванович,

кандидат экономических наук, доцент

Галецкая Татьяна Ивановна,

кандидат экономических наук, старший преподаватель, кафедра экономической теории, менеджмента и маркетинга
Национального университета «Острозская академия»

СЕТЕВАЯ ЭКОНОМИКА КАК ФОРМА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ В ГЛОБАЛЬНЫХ КООРДИНАТАХ

Глобализация, деятельность транснациональных корпораций, развитие информационно-компьютерных технологий стимулируют ускоренное формирование сетевой организации общества и его экономической основы в планетарном измерении. В статье рассмотрены особенности перехода от индустриально-рыночной экономики к информационно-сетевой как формы социально-экономической организации деятельности в глобальном масштабе. Охарактеризованы факторы, которые способствуют ее формированию и расширению, структурные составляющие, преимущества, противоречия, перспективы функционирования. Рассмотрены новые инструменты организации форм деятельности хозяйствующих субъектов.

Ключевые слова: глобализация, метаэкономика, сеть, сетевое общество, сетевая экономика, виртуализация, экономика знаний.

Natalia Topishko,

PhD, Assistant Professor, Department of Economic Theory, Management and Marketing, National University of Ostroh Academy

Ivan Topishko,

PhD, Associate Professor, Department of Economic Theory, Management and Marketing, National University of Ostroh Academy

Tetiana Galetska,

PhD, Assistant Professor, Department of Economic Theory, Management and Marketing, National University of Ostroh Academy

NETWORK ECONOMY AS A FORM OF SOCIO-ECONOMIC ORGANIZATION IN GLOBAL COORDINATES

Globalization, the activities of transnational corporations, the development of information and computer technologies are stimulating the accelerated formation of the society network organization and its network economic basis in the planetary dimension. The peculiarities of the transition from the industrial-market economy to the information-network one, as

a form of socio-economic activity organization on a global scale, have been reviewed in the article. The main factors, which are contributing to its formation and expansion, structural components, advantages, contradictions, prospects of functioning, impact on the economy of developed and underdeveloped countries were characterized. New tools for organizing the forms of business entities were described.

Key words: globalization, meta-economy, network, network society, network economy, virtualization, knowledge economy.

Постановка проблеми. Середовище господарювання змінюється під впливом ІV промислової революції, глобалізації. Ділові відносини розвиваються в координатах «мережевої» (цифрової, віртуально-символічної) економіки. Цифрова економіка (Digital economy) функціонує на цифрових комп'ютерних технологіях і має наднаціональний характер.

Використання інформаційних технологій формує економіку мережевої структури (Network Economy). Процес суспільного відтворення зазнає радикальних перетворень. Вони відбуваються на горизонтальному і вертикальному рівнях соціально-економічних відносин. Галузево-територіальний принцип організації, зазначає А. Гальчинський, замінюється на мережевий. Зміни в грошових відносинах супроводжуються відривом грошей від своєї товарної основи і сфери матеріального виробництва [1, с. 418]. Інформація перетворилася на ресурс. Інформаційна мережа поступово стає антиподом ринку. За надшвидкісного режиму функціонування цифрової економіки ринковий механізм уже не може виконувати роль економічного регулятора. Хоча використовуються його функціональні форми й атрибутика, однак ця мережа є економічними відносинами іншого сутнісного порядку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеї інформаційної (мережевої, цифрової, електронної) економіки формували такі закордонні науковці як Р. Барбрук, Д. Белл, Дж. Гелбрейт, П. Дракер, О. Дюсуше, М. Кастельс, К. Келлі, Е. Камерон, Р. Кроуфорд, Т. Меррінер, О. Ойнер, Д. Реут, Е. Тоффлер та інші вчені. На мережевий підхід до вивчення сучасного суспільства, що стрімко глобалізується, спиралися у своїх наукових розробках С. Вассерман, Б. Веллман, С. Берковіц, М. Манн, П. Марсден, Д. Ноук. Проблеми її становлення та соціально-економічні наслідки функціонування активно вивчають українські дослідники. Зокрема О. Білоус, В. Геєць, А. Гальчинський, І. Лукінов, Ю. Пахомов, В. Тарасевич, А. Чухно. Зважаючи на динамічний характер розвитку мережевої економіки, необхідні подальші дослідження різноманітних аспектів її становлення як нової форми економічних відносин.

Метою статті є визначення сутнісних характеристик, структурних складових, переваг, протиріч і перспектив функціонування мережевої економіки; дослідження її особливостей як форми соціально-економічної організації в глобальних координатах.

Виклад основного матеріалу. Сучасні тенденції соціально-економічних процесів визначають розвитком НТР, Інтернет-технологій, глобалізації, економічною і політичною владою ТНК, формуванням електронного середовища. Зміна умов господарювання відбувається під впливом багатьох чинників, дію яких було досліджено нами в ряді публікацій [2; 3].

Постіндустріальну (інформаційну, постматеріальну, суперіндустріальну) систему господарювання називають новітньою економікою (неоекономікою). Провідними стають науково-інформаційні технології, частка яких в економіці розвинутих країн сягає 45–65% [4, с. 41]. Цифрові технології активно впроваджуються у господарське життя, стимулюють докорінні зміни в промисловості на основі ІV технологічного укладу, кіберфізичних систем. Високотехнологічна економіка розвинутих країн знаходиться в мережевій економіці. У таблиці 1 представлено країни з найбільш розвинутою економікою, заснованою на цифрових технологіях.

Таблиця 1

Країни з найбільш розвинутою електронною економікою (2015 р.)*

№	Країна	Кількість інтернет-користувачів (%)	Індекс розвитку електронної комерції
1	Люксембург	95	91,7
2	Норвегія	96	88,3
3	Фінляндія	92	88,1
4	Канада	83	87,1
5	Швеція	95	86,0
6	Австралія	83	85,5
7	Данія	95	84,7
8	Південна Корея	82	84,3
9	Великобританія	91	84,2
10	Ізраїль	73	83,9

Джерело: [5].

Базовим орієнтиром для країн ЄС при побудові такої економіки є «Цифровий порядок (2010)». Це одна з семи флагманських ініціатив у межах стратегії «Європа 2020». Важливою складовою «Цифрового порядку ЄС» є створення «Єдиного цифрового ринку» (Digital Single Market) [6].

Суспільство, що формується у планетарному масштабі, називають «мегасуспільством», «техносупільством», «інформаційним», «електронно-цифровим», «суспільством мережевих структур» [7, с. 1]. Комп'ютерні технології сприяють утворенню різноманітних мереж, пов'язуючи в такий спосіб суб'єктів світової системи. Формується мережевий світоустрій, який розглядають як передумову становлення глобального мережевого суспільства, заснованого на інформаційно-комунікативних принципах організації [8; 9].

Концепцію «мережевого світу» як нового суспільства і нової економіки сформулював у 90-х роках ХХ ст. Р. Норман. Концептуальні засади мережевого суспільства обґрунтував М. Кастельс [10; 11]. Він підкреслив організуючу роль мережевих структур як комплексу взаємопов'язаних вузлів у глобальних координатах. Вони витісняють традиційні форми взаємовідносин, що продовж століть домінували у світі. М. Кастельс сформулював так званий закон мережевих структур: відстань (інтенсивність і частота взаємодії) між двома точками (або соціальними станами) коротша, якщо вони обоє є вузлами в тій чи іншій структурі, ніж тоді, коли вони не належать до однієї й тієї ж мережі [11]. Таку тематику розробляли у 70-х рр. ХХ ст. К. Мейер, Т. Борзель, Р. Кеніс та інші дослідники. Вчені розглядали мережу як набір вузлів, що зв'язуються; як структуру взаємного зв'язку; як сформовану групу людей, які прагнуть досягти спільної мети через добровільну співпрацю [12, с. 403].

Термін «мережа» визначають як «сукупність яких-небудь шляхів, ліній зв'язку, каналів тощо, розташованих на певній території; система» [13, с. 169]. Він характеризує організаційну структуру, для якої властива взаємодія «сукупності об'єктів, об'єднаних певними формами зв'язків, які базуються на взаємодії людей. Основою взаємодії є реалізація спільних інтересів» [8, с. 4]. Мережева організація соціально-економічних відносин у вигляді системи горизонтальних зв'язків між їх учасниками існувала в суспільстві завжди, поєднуючись із ієрархічною (вертикальною) системою взаємодії між ними. Інтернет-технології спрощують комунікації, стимулюють формування мережевих інформаційних зв'язків. Відбувається трансформація соціальної й економічної структури суспільства.

До основних критеріїв об'єднання в мережі відносять такі: мотив, форма взаємодії, способи функціонування в мережі, засоби співіснування в мережі, правила [8, с. 5]. За М. Кастельсом, основними властивостями мережі є децентралізація; відсутність жорсткої структури, високий ступінь самоорганізації, горизонтальна система комунікації, гнучкість, міцність, мінливість, висока динамічність, відкритість [14, с. 13–14; 9, с. 90]. Їм властива неформальність, мобільність, дискретність, незалежність, паритетність.

Комунікаційні технології, зазначає Т. П. Савельєва, «дозволяють створювати соціальні спільноти з будь-якими заданими характеристиками освітніми, професійними, віковими тощо. Мережа соціальних спільнот стає новою соціальною реальністю зі своїми особливими рисами, закономірностями існування і розвитку. Соціальне поле, в рамках якого взаємодіють індивіди, що входять у ті або інші мережеві спільноти, стає так званою віртуальною реальністю. У суспільстві відбувається трансформація соціального, його віртуалізація, тобто підміна об'єктивної і суб'єктивної реальності – реальністю віртуальною... У глобальному масштабі формуються віртуальна економіка, віртуальна фінансова система, віртуальна зайнятість» [9, с. 91].

У науковій літературі ставиться проблема формування в умовах становлення мережевого суспільства й «мережевої людини» [15, с. 379–380]. Мислення і дії її, підкреслюють А. А. Гриценко та Є. І. Песоцька, «починають визначатися мережевою логікою. Вона включена в різні мережі, що мають свою цінність, стереотипи поведінки і мислення, і переходить від однієї мережі до іншої стрибком... До такої людини вже неможливо застосувати вимоги послідовності, логічності вчинків тощо. Людина стає елементом мережі» [16, с. 7].

Отже, мережева економіка це: якісно нова форма економічного порядку, яка починає витісняти ієрархічні та ринкові форми з обслуговування економічних відносин у суспільстві [8, с. 77]; система нових економічних відносин у принципово новому просторі [17]; діяльність, що здійснюється за допомогою електронних мереж [8].

Підґрунтям мережевої економіки є цифрова економіка (комп'ютерна платформа для інформаційного ресурсу, інформаційно-комунікативне середовище). Економіки знань продукує інтелектуальний продукт і високі технології. Фактором виробництва стає інформація і знання. Для її розвитку потрібна критична маса економічних агентів, відповідна інфраструктура та нові інструменти організації взаємодії людей. Особливостями економічної діяльності в електронних мережах є низькі постійні витрати, неістотні граничні витрати, швидке розповсюдження продукції; незначні витрати часу «на розкручування». Цінність продуктів праці витікає з можливості їх появи. Цінність участі в мережевій економіці залежить від числа учасників. Таку економіку порівнюють із пластичною біосистемою, тому що конкуренти активні і всюди. Для організацій потрібно постійно бути більш гнучкими та орієнтованими на успіх.

Моделі взаємодії в системі господарювання в мережевій економіці можуть бути побудовані на таких взаємодіях: «бізнес-бізнес» (оптова торгівля, електронні біржі); «бізнес-споживач» (роздрібна торгівля, інтернет-магазини); «бізнес-адміністрація» (ринок державних закупівель); «громадянин-адміністрація» (електронний уряд); «споживач-споживач».

Мережеву економіку засновано на виробництві та розподілі мережеских благ, корисність яких виявляється виключно через мережескі зв'язки. Таким зв'язкам притаманна компліментарність, стандартність, мережескі зовнішні ефекти; ефект пастки (lock-in-effect), економія на масштабі виробництва [16, с. 9-10].

Мережева економіка функціонує в швидкісному режимі реального часу. Має мультиплікативний ефект нового прискорення (закон «мультиплікації прискорення»). Мультиплікація прискорення збільшує матеріальний результат [18, с. 231]. Визначальним чинником суспільного (зокрема, економічного) прогресу стає ефект економії робочого (суспільного) часу [18, с. 230].

Мережескі структури сприяють прискоренню переміщенню капіталу в координатах планети. Структурні вузли мереж створюються транснаціональними компаніями (ТНК) і транснаціональними банками (ТНБ). «Утворюється нова глобальна субкультура – фінансова цивілізація... Формуються необмежені можливості для транснаціональної координації... Утворюється інформаційно-фінансова олігархія... Ідеологія чесної праці витісняється ідеологією фінансового успіху... Відбувається деморалізація економічних відносин... Формується штучно сконструйована мережева соціально-політична і господарська діяльність» [15, с. 379–380].

Функціонування мережескої економіки має певні переваги і недоліки. Зокрема позитивними аспектами вважають наступні:

- мережеский принцип організації зв'язків забезпечує їх рухливість, адаптованість до потреб суб'єктів; відсутність чітко сформованих центрів і меж, мобільність переструктурування мереж [8, с. 5–6];
- паритетність організації та функціонування окремої мережі; відсутність регламентації дій її учасників [8, с. 5];
- мережі децентралізують виконання і розподіляють прийняття рішень. Гнучка система ситуаційних зв'язків, що формуються між суб'єктами глобального простору, дозволяє зафіксувати нову соціальну структуру, котра характеризує варіативність і мобільність розвитку сучасного світу [8, с. 5];
- внутрішня цілісність і несуперечливість мережі. Кожен її елемент стає складовою мережескої системи більш загального характеру і перебуває в ній на умовах рівноправного зв'язку. Зв'язки в мережі рухливі і адаптивні [8, с. 5];
- мережі є відкритими структурами, які можуть необмежено розширюватися шляхом включення нових вузлів [11];
- соціальна структура має мережеску основу, високу динамічність, відкрита для інновацій, не ризикує при цьому втратити свою збалансованість [11];
- корисність мережеских благ виявляється лише через мережескі зв'язки. Корисність ординарних благ із зростанням їх кількості зменшується. Корисність же мережеских благ із збільшенням кількості зростає [16, с. 7; 9–10];
- особливістю інформації як блага порівняно із звичайними благами є те, що вона не зникає після споживання і може бути використана багато разів різними суб'єктами [16, с. 8];
- стимулює скорочення операційних і непродуктивних витрат; надає можливість підвищити рівень управління економікою, залучати і розвивати інноваційних технологій [1].

Недоліками її функціонування вважають такі моменти:

- розвиток інформаційних метатехнологій (електронного ринку, ліквідація готівкових грошей, зосередження в руках невеликої кількості осіб глобальних систем зв'язку) надають змогу контролювати всі повідомлення, корпоративні системи управління, формувати масову свідомість [15, с. 380];
- у координації управління мережами важливий їх розмір. Рухливість мереж зумовлює проблему узгодженості функціонування різних мереж [8, с. 5];
- мережа як організаційна структура не має певних закономірностей свого функціонування, носить епізодичний та випадковий характер. Визначити конкретні стандарти, яких доцільно дотримуватися в межах певної мережі, принципово неможливо [8, с. 5];
- соціальна побудова нових форм простору і часу веде до розвитку метамережі, яка відключає другорядні функції, підкоряє соціальні групи і веде до знецінення цілих територій. Водночас ні люди, ні локації, ні окремі види діяльності не зникають, зникає їхнє структурне значення [11];
- ціна речей дедалі менше пов'язана з їх універсальною цінністю і дедалі більше відбиває цінність індивідуальну, ситуативну, переломлену через сприйняття інших людей; зростання частки благ із мережескими і клубними ефектами; зростання значення демонстративної поведінки; поява так званої «клубної економіки» [16, с. 18–19];

- непрозорість, неясність якості товарів, яка виникає через їх незліченну кількість і складність. Погані товари і послуги витісняють добрі. Губляться базові орієнтири для науково обґрунтованої політики [16, с. 19];
- гроші стають суто умовною (віртуальною) реальністю [15, с. 376]; віртуальний капітал-гроші як світова супермережа може бути приватизований невеликою кількістю осіб (глобальна гегемонія віртуального фіктивного капіталу) [19, с. 79-80];
- несиметричний і нерівномірний розподіл інформації [19, с. 80];
- перетворення інформації і знань на виробничий ресурс інформаційного суспільства ускладнює структуру суспільства, стимулює становлення нових соціальних верств: когнітаріату (теорія «креативних класів» Р. Флориди) [20, с. 98-102], власників знань та інформації. Вони використовують їх в своїх інтересах [21, с. 59-60];
- формування глобальних мереж у різних сферах економіки супроводжується деформацією пропорцій між реальним і фінансовим капіталом, концентрацією та перенакопиченням фінансових ресурсів у мережевих структурах ТНК [19, с. 76];
- мережево-фінансові та віртуально-інформаційні технології спрямовані на контроль над ринком і в перспективі – над усім суспільством. Їх мета – перманентне одержання системного прибутку [15, с. 381];
- глобалізація не забезпечує ні справедливості, ні соціального поступу. Наростає нестабільність, конфліктність. Соціально-економічні ризики посилюються. Можливості держави щодо регулювання соціально-економічних процесів, підтримання стабільної їх динаміки обмежуються. Скорочується державний сектор у соціальній сфері [3; 22].

Сформувалася модель центрo-периферійного управління світовими відносинами. Вигоди від технологій нового покоління є мотивом і підґрунтям нових точок зростання. Розвинуті країни використовують отриману загальну конкурентну перевагу і стимулюють її розвиток на свою користь, підкоряють економіки слабозрозвинутих держав своїм інтересам. Країни, особливо слабозрозвинуті, не можуть забезпечити стійкості та пропорційності свого розвитку. Поглиблюється секторальна асиметрія національних економік.

Висновки. Інформаційні технології, зростання ролі наднаціональних структур є підґрунтям для створення мережевого суспільства зі своєю соціальною й економічною структурою. Необхідно формувати новий технологічний укладу в Україні на основі розробки і впровадження новітніх досягнень. Участь країни в глобальних структурах має бути більш гнучкою, швидше трансформуватися, активно адаптуватися до зовнішніх чинників.

Література:

1. Гальчинський А. С. Економічна методологія. Логіка оновлення: Курс лекцій. К. : «АДЕФ-Україна». 2010. 572 с.
2. Топішко І. І., Топішко Н. П., Галецька Т. І. Трансформація умов господарювання в економіці знань та її вплив на соціальну політику держави *Наукові записки НУ «Острозька академія». Серія «Економіка»*. Острог : Вид-во НУ«ОА». 2016. № 2(30). С. 27–32.
3. Топішко Н. П., Галецька Т. І. Формування цифрової (мережевої) економіки і соціально-економічні ризики сучасного суспільства. ІУ міжнар. н.-п. Інтернет-конф. [«Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку»]. 24 лютого 2017 р. Острог : Вид-во НУ «Острозька академія». 2017. С. 207–210.
4. Жуков С. А. Неоекономіка як нова соціально-економічна реальність і наслідок економічної глобалізації та революції в інформаційних технологіях. *Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія»: зб. наук. праць*. Луцький НТУ. Випуск 11 (44). Луцьк, 2014. С. 38–47.
5. Звіт Комісії ООН з торгівлі та економічного розвитку за 2015 р. URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ier2015_en.pdf (дата звернення: 09.02.2018).
6. Digital Single Market [Electronic resource]. – Mode of access : https://ec.europa.eu/commission/priorities/digital-single-market_en.
7. Стрелец И. А. Общество сетевых структур и информационный ресурс как сетевое благо. URL: http://www.mirkin.ru/_docs/_dumnaaya/str/Network_structures-mgu.pdf (дата звернення: 02.02.2018).
8. Войтович Радмила. Мережеве суспільство як нова форма соціальної організації в умовах глобалізації. *Політичний менеджмент*. 2010. № 5. С. 3–18.
9. Савельєва Т. П. Сучасне мережеве суспільство: проблеми визначення. URL: [file:///C:/Users/comp/Downloads/cuc_2012_1_14%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/comp/Downloads/cuc_2012_1_14%20(1).pdf) (дата звернення: 09.02.2018).
10. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс; [пер. с англ. О. И. Шкаратана]. М.: ГУВШЭ, 2000. 608 с.
11. Кастельс М. Становление общества сетевых структур. Новая индустриальная волна на Западе: Антология. М.: Academia, 1999. С. 492–505
12. Богуславська К. Мережевий підхід: причини виникнення, напрями дослідження мереж та їх типологізація. URL: http://www.ipiend.gov.ua/uploads/nz/nz_32/bohuslavska_merezhevyi.pdf (дата звернення: 09.02.2018).

13. Науковий тлумачник слів української мови (у трьох томах). Т. 2 / Укладачі: В. В. Яременко, О.М. Сліпущо. К.: Видавництво «Аконіт», 2004. 927 с.
14. Кастельс М. [пер. с англ. А. Матвеева; под ред. В. Харитоновна]. Галактика Інтернет: Размышления об Интернете, бизнесе и обществе. М. Кастельс. Екатеринбург : У- Фактория, 2004. 328 с.
15. Скотний П. В. Віртуальна та мережева економіка: теоретико-методологічний аспект. *Науковий вісник НЛТУ* : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України, 2014. Вип. 24.2. С. 375–382.
16. Гриценко А. А., Песоцька Є. І. Формування інформаційно-мережевої економіки. *Економічна теорія*. 2013. № 1. С. 5–19.
17. Бринь Ю.М., Кравчук І.П. Формування мережевої економіки як нової форми економічного порядку. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=32256> (дата звернення: 09.02.2018).
18. Гальчинський А. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти: Наук. вид. К. : Либідь, 2006. 312 с.
19. Нечипорук Л. В. Теоретичні аспекти формування мережевої економіки. URL:<http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/1-76-84.pdf> (дата звернення: 19.01.2018).
20. Бідак В. Я. [та ін.]. Когнітаріат як інноваційний суб'єкт регіональних суспільних систем: соціогуманітарні аспекти. НАН України, Ін-т регіон. дослідж. Л. 2006. 120 с.
21. Степаненко С. В. Трансформація відносин власності в умовах формування постіндустріальної економіки. Полтава : Скайтек. 2009. 187 с.
22. Баранник Л. Б. Фінансування пенсійного забезпечення як глобальна проблема сучасності. *Наукові записки НУ «Острозька академія». Серія «Економіка»*. Острог : Вид-во НУ «ОА». 2014. Випуск 27. С. 56–61.